

Šľachtický dvor Révaiovcov ako centrum vzdelanosti Turca

KLÁRA KOMOROVÁ

Šestnásťte storočie v Uhorsku bolo poznačené vážnymi vojnovými udalosťami s Turkami a bitka pri Moháči mala hlboký dopad na politický, cirkevný i kultúrny život krajiny. Avšak ani tieto dôsledky nezabránili rastu vzdelanosti v krajine. Nikdy pred tým nebol taký príliv učencov zo zahraničia na naše územia, ktorí prinášali so sebou nové myšlienky humanizmu a reformácie. Na mnohých šľachtických dvoroch sa zakladajú školy, tlačiarne a vznikajú vzdelávacie krúžky. Musíme spomenúť aspoň niektoré popredné šľachtické dvory, ktoré sa výraznou mierou zaslúžili o kultúrny rozvoj krajiny. Boli najmä Batthányovci (Batthyány), Bánfiovci (Bánffy), Zrínski (Zrínyi), Nádašdyovci (Nádasdy), Turzovci (Thurzo), Esterháziovci, Pálfiovci (Pálffy) a nie v poslednom rade rodina Révaiovcov (Révay).

Rod Révaiovcov patril k najstarším uhorským šľachtickým rodom, ktorý svoj pôvod odvodzujú od Jakuba („*Jacobus Comes Merk de Réva*“)¹ ktorý sa spomína už v roku 1163. V genealógii Révaiovcov z rokov 1200–1230 je doložený syn Jakuba Marek a sa spomína ako „*Comes Jacobus Merk seu Jacobo Merk de Reva*“. V tom čase rodina žila v Srijemsku na hrade Réva, od ktorého si odvodzuje svoje meno. Ako a prečo sa táto rodina dostala na Slovensko? Sem prišli po bitke pri Moháči, kedy boli pravdepodobne ich rodové majetky spustošené. Zo Srijemska prišli do Turca dvaja bratia Štefan I. a František I. najneskôr roku 1527. Za svoje služby korune kráľ Ferdinand dáva roku 1527 donáciu na polovicu Sklabinského hradu po Jánovi Macedónskom Františkovi I. Révaiovi, ktorý sa zaslúžil mimo iného i o to, že sa Ferdinand dostal na trón. S polovicou Sklabine mali Révaiovci v držbe aj Mošovce a mýto v Štubni. Zároveň úlohou Révaiovcov v Turci bolo odňať toto územie Jánovi Zápoľskému, ktorý od roku 1505 mal v držbe Sklabiňu, čo sa im podarilo asi po roku 1535. V roku 1528 František Révai spolu s bratom Štefanom získal ďalšie majetky vo Fejérskej stolici. Roku 1538 dostal František donáciu na ďalšie hradné panstvo v Turci – Blatnický hrad. V tom čase polovica Sklabinského panstva bola ešte majetkom Macedónskych, ktoré sa

¹ BEL, Matej. *Notitia Hungariae novae*. Viennae Austriae : Paulus Straubius. 1735. fol.

Františkovi Révaiovi podarilo získať roku 1540 od vdovy po Mikulášovi Macedónskom. Tým sa rodina stala výlučným vlastníkom tohto panstva².

V treniciach o trón medzi Jánom Zápoľským a Ferdinandom I. sa Štefan pridal na stranu Zápoľského, avšak pod vplyvom kráľovnej Márie a brata Františka, ktorý do svojej smrti bol prívržencom Ferdinanda, sa neskôr tiež pridol do tohto tábora. O jeho ďalších osudoch veľa nevieme, posledná zmienka o ňom je z roku 1545, kedy mu brat František vydell čaš turčianskeho majetku – Trebostovo, Jahodníky, Bystričku, Necpaly, čím sa Štefan stal zakladateľom trebostovskej vetvy rodiny a František sklabinško-blatnickej vetvy.

Významnejšie postavenie v dejinách Uhorska, ako už aj z vyššie spomenutého vyplýva, mal František I. Révai. Už roku 1521, kedy obaja bratia získali rozšírenie svojho erbu, bol tajomníkom palatína Štefana Bátoriho (Báthory), po roku 1526 prisediaci kráľovskej súdnej stolice, roku 1532 bol vymenovaný na čelo Turčianskej stolice za župana, roku 1538 sa stal kráľovským personálom, roku 1542 bol vymenovaný do funkcie uhorského podpalatína a roku 1550 sa stal členom komisie uhorského stavovského snemu pre revíziu štátnych hraníc. František Révai, keď sa objavil v Turci, nadviazal úzku spoluprácu s turčianskymi šľachticmi a jedným z nich bol Juraj Rakovský, s ktorým Révai spolupracoval až do svojej smrti³. Od roku 1535 Rakovský sa stal kapitánom hradu Sklabiňa, od roku 1536 až do svojej smrti roku 1560 bol podžupanom Turčianskej stolice a keď uhorský snem zvolil Františka Révaia za propalatína, tento si ho vybral za svojho tajomníka. František Révai bol dvakrát ženatý – jeho prvou manželkou bola Barbora Ďulaiová (Gyulay) a druhá Anna Pakšiová (Paxy), rodená Cobarová (Czobor), ktorá mu do manželstva priniesla coborovské panstvá v Holíči, Šaštíne a Ostrom Kameni. Z manželstva s Barborou Ďulaiovou mal 6 detí, z toho 4 synov – Františka, Michala, Vavrinca a Jána. Títo boli roku 1556 povýšení do barónskeho stavu. Zomrel 1. novembra 1553 v Bratislave a je pochovaný v kostole sv. Martina v Martine. Nad jeho hrobom sa týči náhrobný kameň v životnej veľkosti zhotovený z červeného mramoru a na epitafe sú v skratke vykreslené jeho osudy, vojenské zásluhy a politické hodnosti.⁴

² Biografická literatúra k Révaiovcom: *Slovenský biografický slovník : (od roku 833 do roku 1990)*. 5. zväzok. Martin : Matica slovenská, 1992, s. 74 – 78; NOVÁK, Jozef. *Rodové erby na Slovensku. III. Peťkova zbierka pečatí*. Martin : Osveta, 1986, 537 s.; VARSÍK, Branislav. *Otázky vzniku a vývinu slovenského zemanstva*. Bratislava : Veda, 1988, 101 s.; NAGY, Iván. *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. Pest : Ráth Mór, 1865, 5. zv., s. 690 – 721; KOMOROVÁ, Klára. Rodinná knižnica Révaiovcov na Sklabinškom hrade. In *Modrá krv, tlačiarenská čerň. Šľachtické knižnice 1500 – 1700*. Zost. Klára Komorová. Martin : Slovenská národná knižnica, 2006, s. 167 – 181; KOMOROVÁ, Klára. Z genealógie najstarších Révaiovcov v Turci. In *Biografické štúdie* 32. Martin : Slovenská národná knižnica – Národný biografický ústav, 2007, s. 187 – 193; ŠIKURA, Ján Štefan. *Miestopisné dejiny Turca. Topographische Geschichte von Turiec*. Bratislava : Slovenská akadémia vied a umení, 1944, 162 s.; ŠIKURA, Ján Štefan. Počiatky panstva Révayovcov v Turci. In *Český časopis historický*, 1937, roč. 43, č. 1, s. 65 – 68; MAČUHA, Maroš. *Panstvá rodu Révai v ranom novoveku (ekonomický a sociálny kapitál uhorského aristokratického rodu)*. Dizertačná práca. Bratislava : Slovenská akadémia vied, Historický ústav, 2007, 253 s.; JERŠOVÁ, Mária. *Rod Ivanka z Jordánu a Dražkoviec*. Martin, 1937, 223 s.; REZIK, Ján – MATTHAEIDES, Samuel. *Gymnaziológia*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1971, 614 s.

³ OKÁL, Miloslav. *Život a dielo Martina Rakovského. I. diel*. Martin : Matica slovenská, 1979, s. 14.

⁴ D.O.M. Francisco De Reva Comiti Comitatus Thurocien Ac Locvm Tenen Officii Palatinalis Regni Hvngr

Reformačné myšlienkové prúdy, ktoré sa v 16. storočí začínajú šíriť po celej Európe, samozrejme zasahujú aj naše územia. Doznievajú tu reformačné názory Jána Husa v náboženskom smere utrakvistov, prenikajú myšlienky Luthera, Zwingliho, Kalvína. František Révai sa tiež oboznámil s učením týchto cirkevných reformátorov a bol dokonca v písomnom styku s Martinom Lutherom a Filipom Melanchthonom. Udržiaval čulé styky aj so slovenskými luteránskymi kazateľmi v Prešove, Bardejove, Banskej Bystrici a pod vplyvom kalvinizmu a zwinglianizmu predložil Lutherovi svoje pochybnosti o jeho reformácii a otázke Sviatosti oltárnej, na ktoré mu Luther odpovedal listom 6. augusta 1539, v ktorom ho upozorňuje, aby sa nedal zlákať týmto falošným učením.⁵ František Révai však všetko robil v takých intenciách, aby neprišiel o svojho dobrodinca Ferdinanda (bol s ním v dobrom vzťahu – napr. Ferdinand „*Novoročný deň roku 1535 slávil kráľ Ferdinand na zámku v Sklabini v Turci...*“⁶) a aby si tiež uchoval dôverné priateľstvo vysokých katolíckych cirkevných predstaviteľov. Je paradoxné, že kým Mátyás Dévay je prenasledovaný katolíckou cirkvou, on ho finančne podporuje, jeho synov počas zahraničných štúdií zase podporuje istý vysokopostavený katolícky duchovný. Napriek tomu, že v tom čase v Uhorsku nastupuje rekatolizácia a prenasledovanie prívržencov reformácie a on z pozície podpalatína na základe kráľovského rozkazu mal vystúpiť proti reformovaným, bol to on, kto Turčiansku stolicu priviedol k protestantizmu. František Révai ako vzdelaný muž si uvedomoval potrebu vzdelania pre svojich synov. Roku 1538, kedy už Michal a Ján dosiahli vek, aby započali svoje štúdiá, poslal ich v sprievode vychovávateľa v apríli 1538 do Banskej Bystrice, kde v tom čase pôsobil ako rektor gymnázia Anton Pausius. Po roku v apríli 1539 ich stretávame už v Banskej Štiavnici. Ani tu sa nezdržali dlho, pravdepodobne otec nebol spokojný s úrovňou vzdelania a rozhodol sa poslať synov na niektorú vychytenú uhorskú školu. V tejto veci sa obrátil na svojho priateľa Juraja Wernhera, známeho humanistu, prírodovedca, spisovateľa, ktorý ho upozornil na dve vynikajúce školy – v Prešove a v Bardejove. Wernher by bol býval rád, keby chlapci prišli študovať do jeho rodiska, avšak uprednostnil bardejovskú mestskú školu (Wernher píše v tejto veci Révaiovi v liste z 25. júla 1539 zo Sabinova a 1. augusta 1539 zo Šarišského hradu⁷), na ktorej pôsobil ako rektor mladý, oduševnený prívrženec reformácie Leonard Stöckel. Do Bardejova prišli Révaiovi synovia – Michal, Ján

Viro Pietate Et Integritate Ac Regvm Scientia Clarissimo, Qvi A Clade Mohachien, Qva Lvdivicvs Hvngar Rex, Prot Dolor Interiit Partes Ferdinand Imperatoris Et Regis Secvtvs, Mvltta Tam In Recvperandis Nisi Fata Obstitissent, Bvda Et Alba, Qvam Aliis Gravissimis, Non Solvm Hvngariae Sed Totivs Reipvbl: Christianae Negociis Eidem Regi Praeclara Facinora Praestitis, Michael Et Franciscvs de Reva Filii Et Virtvtis Et Fortvnavm Haeredes, Patri Pientissimo P.C. vixit Annis 64 Obiit Anno Christi 1553 Die I. Novembris.

⁵ Spomínaný list vyšiel v polemickom spise Severína Škultétyho – *Hypomnéma [gr.] Sive Admonitio Brevis Ad Christianos Regni Vngarici Cives, De Asserenda Et retinenda Veteri seu Auita vere Christiana doctrina*. Bardejov, 1599 – Čaplovič 96. Odpis listu sa nachádza v Slovenskej národnej knižnici v Martine – SNK 183 B 12.

⁶ KRIŽKO, Pavol. Háj a jeho páni. Dľa kremnického mestského archívu. In *Slovenské pohľady. Časopis pre literatúru, vedu, umenie a politiku*, 1884, roč. 4, s. 565.

⁷ FRAKNÓI, Viliam. *Révai Ferencz nádori helytartó fiának hazai és külföldi iskoláztatása 1538 – 1555*. Pest, 1873, s. 9.

a Vavrinec začiatkom septembra 1535 v sprievode vychovávateľa Blažeja, ktorého v nasledujúcom roku vymenil Gabriel Ďulai a toho kvôli chorobe vymenil na jar 1541 mladík menom Andrej.

O študijných pokrokoch mladých Révaiovcov, pri čom hlavný dôraz sa kládol na dobré osvojenie latinčiny – jazyka vzdelancov a úradného jazyka, informoval svojho „mecéna“, ako Františka Révaia nazýva v listoch Stöckel, sám preceptor. Zároveň prebiehala aj výučba gréčtiny na priamu žiadosť otca a Stöckel nezanedbával ani výučbu materinského jazyka – maďarčiny, v ktorej chlapci viedli korešpondenciu s matkou, resp. s priateľmi.⁸ Korešpondencia s otcom prebiehala však v latinčine. To, že okrem týchto jazykov ovládali aj slovenčinu, dokladujú niektoré slovenské slová v ich listoch, ktoré v nich nachádzame. V Bardejove chlapci strávili približne 5 rokov. Začiatkom roku 1544 sa František Révai začal zaoberať myšlienkou poslať synov na univerzitné štúdium. Pod vplyvom korešpondencie so Stöckelom uvažoval nad wittenberskou univerzitou. Táto však v tom čase bola hlavným sídlom luteranizmu a František Révai si uvedomil, ako by tým mohol uškodiť synom v kariérnom postupe v katolíckom Uhorsku a túto myšlienku zavrhol. Rozhodol sa ich ešte poslať do Kremnice, kde k nim pristúpil aj syn František II. a Andrej Pöstényi. Ich učiteľom bol Gašpar Thesler a ubytovaní boli u Wolfganga Guglingera, mestského notára, ktorému sa za ubytovanie pre 4 mladíkov, vychovávateľa a sluhov zaviazali sa ročne zaplatiť 300 zlatých.⁹ Avšak pobudli tu sotva 2 mesiace. V máji 1544 sa synovia vrátili do rodového sídla na Sklabinský hrad, kde vo vzdelávaní pokračovali pod vedením vychovávateľa. Sem sa navrátil aj Michal, ktorého si kráľovná Mária vybrala v Kremnici do služieb svojho dvora, čo však jeho otec zamietol. František Révai naďalej mal v úmysle poslať svojich synov na zahraničnú univerzitu, ba z listu Michala otcovi z 24. mája 1544 sa dozvedáme o mecénovi, ktorý by podporoval ich štúdiá („*Intellexeram M.T. quemdam pium moecenatem ordinasse, qui incepta mea studia me prosequi voluisset, quod mihi erat longe gratissimum*“¹⁰). Ešte pred odchodom na „*peregrinatio academica*“ na jeseň 1544 otec poslal synov späť do Bardejova, kde ich preceptorom pod vplyvom Juraja Wernhera sa stal Žigmund Gelous Torda (Gyalui), ktorý ich potom sprevádzal aj na zahraničných štúdiách. Na začiatku roku 1546 Révaiovci nadobro opúšťajú Bardejov. František Révai pre štúdiá svojich synov vybral univerzitu v Padove, za čo mu Pavol Vardai (Várday), ostrihomský arcibiskup, prisľúbil, že bude finančne podporovať ich štúdiá. Tiež Mikuláš Oláh prisľúbil vymôcť u panovníka pre propalatína pomoc. Tiež Márton Kecheti, vesprímsky biskup, venoval svoju padovskú knižnicu mladým študentom.¹¹

Skôr než sa vydali chlapci do Padovy, v marci a apríli 1546 sa zdržiavali nejaký čas v

⁸ SNA, Archív rodu Révai, Korešpondencia Františka I. Révai, škatuľa 72, fasc. 3, č. 6.

⁹ FRAKNÓI, ref. 7, s. 19.

¹⁰ FRAKNÓI, ref. 7, s. 20.

¹¹ FRAKNÓI, ref. 7, s. 26.

Bratislave spolu so Žigmundom Gelousom Tordom a tiež vo Viedni, odkiaľ sa lúčia listami so svojim otcom¹². Do Padovy prechádzajú cez Benátky, kde sa stretávajú s dóžom a s jeho odporúčaním sa usádzajú v Padove. Na padovskej univerzite sa synovia Františka Révaia stretávajú s viacerými rodákmi z Uhorska – Štefanom Bátorim, neskorším poľským kráľom, Mikulášom Bátorim, Jurajom Draškovičom, Andrijom Dudičom, Františkom Forgáčom a i. Podľa prania otca chlapci sa mali v Padove venovať predovšetkým štúdiu práva. Ich profesormi boli známi a slávni profesori Petrus Grangia, Matteo Gribaldi, Marco Mantova Benavides a Filippo Montagna. Matteo Gribaldi, profesor rímskeho práva, ktorý si mimoriadne obľúbil mladých Révaiovcov a z listu Jána Révaia z 21. januára 1552 („*Utimum praeceptore privato D. Mathaeo Gribaldi, qui etsi Profesori publico parum conveniens sit privatim docere, nobis tamen pro sua singulari humanitate et benevolentia domi suae singulis diebus praelegit et nos summa cum diligentia et ineffabili charitate docet*“¹³) sa dozvedáme, že sa im venoval aj v súkromnom čase. Aby vzdelanie nebolo jednostranné, ďalším preceptorom Révaiovcov bol slávny profesor Lazzaro Bonamico, popredný humanista, profesor filológie, rečníctva, latinčiny a gréčtiny na univerzite, u ktorého sa vzdelávali vo filozofii, rétorike a poézii. O básnickej tvorbe synov informuje ich vychovávateľ Žigmund Gelous Torda otca (zachoval sa list z 25. júla 1549¹⁴) a dokladujú to poetické listy Vavrincea otcovi a priateľovi Krištofovi Armprusterovi. Žigmund Gelous Torda v Padove nevystupoval len ako vychovávateľ synov Františka Révaia, ale, ako to bývalo v tom čase zvykom, sám študoval na univerzite. Roku 1550 však opúšťa Padovu, aby prevzal učiteľské miesto na prešovskej škole. Pred tým sa ešte v júli 1550 zastavil u Révaia na Sklabinskom hrade. Po odchode Tordu preceptorom Révaiovských synom sa stal Peter Paulinus Kapronczai, potom František Sinczler a Thomas Viennensis. František Révai mimoriadne si zakladal na vzdelávaní svojich synov, bol s ich profesormi v písomnom styku, informoval sa na ich pokroky, ba dokonca sa zachovali dokumenty,¹⁵ podľa ktorých viacerých padovských profesorov otec obdaroval vecnými darmi. Zároveň umožnil, aby chlapci navštívili počas štúdií i významnejšie talianske mestá. Roku 1549 navštívili Mantovu, boli na výlete v Benátkach, Veľkonočné sviatky nasledujúceho roku strávili v Ríme, avšak nie sú doklady o tom, že by boli navštevovali aj iné univerzity počas svojej „*peregrinatio academica*“¹⁶. Boli sústredení len na padovskú univerzitu a študovali právo, čo v podstate bolo v súlade s politicko-právnou kariérou ich otca a je pravdepodobné, že i otec sa rozhodol ich dať vzdelávať v tejto disciplíne, pretože dúfal v podobnú kariéru svojich synov.

V 50. rokoch, možno aj pod vplyvom finančných ťažkostí, sa postupne začínajú mladí

¹² SNA, Archív rodu Révai, Korešpondencia Františka I. Révai, škatuľa 72, fasc. 3, č. 12.

¹³ FRAKNÓI, ref. 7, s. 28.

¹⁴ SNA, Archív rodu Révai, Korešpondencia Františka I. Révai, škatuľa 72, fasc. 3, č. 25.

¹⁵ FRAKNÓI, ref. 7, s. 31.

¹⁶ O študijných cestách Révaiovských synov pozri FRAKNÓI, Viliam. *Révai Ferencz nádori helytartó fiának hazai és külföldi iskolázatása 1538 – 1555*. Pest, 1873, 94 s.

Revaiovci vracajú domov (hoci medzi tým prišiel sem aj najmladší František, ktorý ukončil svoje vzdelávanie v Prešove u Žigmunda Gelousa Tordu – začiatkom roku 1553). Prvý opustil Padovu Michal a už v lete 1551 ho nachádzame vo Viedni, kde vstúpil do služieb dvora, bol kráľovským radcom, hlavným dverníkom, zúčastnil sa na zasadnutí uhorského snemu v roku 1572 a 1582 ako člen komisie pre revíziu hraníc, bol sudcom kráľovského súdu a potom dedičným županom Turčianskej stolice. V auguste 1553 opúšťajú Padovu aj Ján a Vavrinec, ktorých otec povolal domov a poslal ich tiež do Viedne. Syn Vavrinec sa nedožil vyššieho veku a syn Ján sa stal pri dvore kráľovským dvorníkom. Syn František sa viackrát zúčastnil na zasadnutiach uhorského snemu a bol členom komisie pre revíziu hraníc, správcom košického súdu, v roku 1584 hlavným dverníkom a po smrti Michala sa stal dedičným županom Turčianskej stolice.

Na základe výchovno-vzdelávacích procesov Révaiovských synov, starostlivosti otca Františka Révaia o ich vzdelávanie a jeho stykov s domácimi i zahraničnými vzdelancami svojej doby sa nám rysuje jasná podpora Révaiovskej rodiny vzdelanosti. Tým, že František I. Révai v Turci sa zaslúžil o rozšírenie reformácie, sa zároveň Révaiovci veľkou mierou zaslúžili i o zakladanie škôl, čo samozrejme bol počin k pozdvihnutiu vzdelanosti. Ich hlavné sídla Sklabinský a Blatnický hrad z pohľadu Františka Révaia boli prvými miestami vzdelávania synov, zaiste i miestom návštev vzdelancov. Z pohľadu vzdelanosti obyvateľstva Turca je potrebné spomenúť najstarší písomný doklad o existencii školy v Turci. V portálnom súpise z roku 1534 ako príslušenstvo hradu Blatnica sa uvádza „*ecclesia et domus plebani in schola*“ – toto označenie sa vzťahovalo na farskú budovu pri kostole v Sebeslavciach, ktoré boli v tom čase súčasťou blatnického panstva. O ďalších osudoch školy sa dozvedáme až z roku 1597, kedy prvým kňazom blatnickej cirkvi bol Tomáš Fabiani a pravdepodobne tu mohol pôsobiť aj ako učiteľ školy. Medzi ďalšími kňazmi a učiteľmi, avšak už začiatkom 17. storočia nachádzame Andreja Rakšániho, Jeremiáša Pauloviča, Andreja Bobockého,...¹⁷ Záslužný čin Révaiovcov so vzťahom ku vzdelanosti vidíme najmä v ich vzťahoch k zakladaniu škôl v Turci – v Martine, Turanoch, Mošovciach a i. Zakladanie škôl v Turci súvisí najmä s návratom synov Františka Révaia Michala a Františka domov. Škrovina spomína evanjelickú školu na „Riadku“ v Martine, na ktorej v rokoch 1557 – 1560 pôsobil turčiansky zeman Šimon Jesenský z Horného Jasena, potom Martin Záborský zo Záboria roku 1564, Ján Dvorský roku 1568, Melchior Eliae – Eber v rokoch 1570 – 1577, Imrich Paluch z Prievidze, Ján Duchoň z Mošoviec v roku 1581, Andrej Thurius zo Žiliny – učil tu od 16. júla 1582 do 1. marca 1584, Martin Eliae v roku 1585.

Popri Martine najvýznamnejšou školou v Turci na révaiovskom domíniu bola škola v Mošovciach. Na jej založení sa podieľali tiež Michal a František, ktorí pre ňu dali postaviť

¹⁷ ŠKROVINA, Otto. *Z histórie turčianskeho evanj. seniorátu a jeho sborov*. Martin : Kníhtlačiarsky účastinársky spolok, 1929. 372 s.

kamennú budovu a jej venovali aj mlyn. Medzi prvými učiteľmi boli Andrej Krčmár (okolo roku 1568), Ján Gažúr (okolo roku 1570), Jozef Bastemus z Mošoviec (v rokoch 1573 – 1575), Imrich Peluch z Brezna, Albert Hussel z Prievidze (v rokoch 1580 – 1594), Mikuláš Kolacináš (v roku 1580 – 1582), Andrej Francisci, Tomáš Doršic, Pavol Malus, Daniel Láni. Mnohí z uvedených učiteľov patrili k vzdelanostnej elite danej doby. Škola bola v úzkom prepojení so známou bytčianskou školou Turzovcov a patrila k vychýreným vzdelávacím inštitúciám nadregionálneho pôsobenia. Dokladom toho je i to, že mnohých študentov, absolventov tejto školy potom nachádzame na zahraničných univerzitách.

K najvzdelanejším a najvýznamnejším predstaviteľom Révaiovskej rodiny patrila syn Michala Révaia Peter¹⁸. O jeho živote, štúdiách a profesnej dráhe sa dozvedáme zo zbierky pohrebných rečí, ktoré odzneli na jeho pohrebe 17. júla 1622 v kostole sv. Martina v Martine, ktorého autormi boli najmä turčianski kazatelia – Rafael Hrabec, v tom čase evanjelický farár vo Sv. Helene, turčiansky dekan a dvorný kazateľ Révaiovcov, Juraj Feja z Rakova, Daniel Hrabec a Juraj Tešíni¹⁹. Základy vzdelania sa Petrovi dostalo v domácom prostredí na Sklabinskom hrade. Spolu s bratmi Ondrejom a Štefanom odchádza do Bardejova k Tomášovi Fábrimu, odtiaľ na gymnázium do Spišskej Novej Vsi. Roku 1584 ho nachádzame na štúdiách vo Viedni u jezuitov, kde mal prizvaného luteránskeho preceptora z Augsburgu. Z Viedne bol poslaný na univerzitu v Štrasburgu, kde sa venoval štúdiám u známych profesorov Johanna Sturma a Melchiora Junia. V roku 1588 dosiahol titul magistra, avšak tu zotrval ešte tri roky. Pod vplyvom svojich preceptorov i pod vplyvom korešpondenčného styku s popredným humanistom Justom Lipsiom po návrate do vlasti sa okrem politickej kariéry venoval literárnej činnosti. Zároveň bol v úzkom styku s domácimi vzdelancami, najmä prívržencami novostoicizmu (napr. Ján Rimai). Po smrti bratranca Gabriela všetky rodové práva a povinnosti prešli na Petra Révaia a roku 1598 sa stal dedičným županom Turčianskej stolice. Ako člen poprednej šľachtickej rodiny Uhorska zastával významné politické funkcie – kráľovský komisár, kráľovský radca a sudca kráľovskej tabule, kráľovský dvormajster, potom hlavný dvorník, stolník a od 1608 až svojej smrti bol strážcom kráľovskej koruny, čo sám považoval za najväčšiu poctu. Je autorom dvoch historických prác z dejín Uhorska – *De sacrae coronae Regni Hungariae ortu, virtute,*

¹⁸ O životných osudoch Petra Révaia pozri monografiu BÓNIS, György. *Révai Péter*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1981, 113 s.

¹⁹ HRABEC, Rafael. D.O.M.A. Oratio Fvnebris Jn solennis exequii Spectabilis ac Mag: Dñi: D. Petri De Reva, supremi ac perpetui Comitatus Thurocen: Dapiferorum Regalium per Hungariam Magistri, Sacrae Caesar: Ragiarumq; Majestatum Rudolphi II. Mathiae II. Ferdinandi II. Consiliarij, nec non Divae Regni Hungar: Coronae vsq; ad mortem Conservatoris fidelissimi, &c. Domini sui gratiosissimi Habita in loco sepulturae Ejusdem & Majorum, in templo Martinopolitano Comitatus Thurocens: 17. Julij, Anno Dei Hominis M. DC. XXII. A Raphaële Hrabecio, Ecclesiae Dei ad aedem D. Helenae Ministro, Venerandi Contubernij Decano, nec non inclutae aulae Revaiana Concionatore. Adjuncta est Valedictio Eiusdem Dñi: Petri de Reva, &c. morituri. Cassoviae : Ex Officina Typographica, Danielis Schultz Barpheñ: Anno Domini, 1623. 4°. A₄ – L₄ [= 44] listov.

*victoria, fortuna*²⁰ a *De monarchia et sacra corona Regni Hungariae centuriae septem*²¹.

Révaiovcí podporovali nielen vzdelávanie svojich potomkov, ale boli aj mecénmi domácich vzdelancov, podporovali a financovali vydávanie ich diel najmä v domácich tlačiarňach. Dokladmi tohto mecenátu sú dedikácie autorov v dielach, ktoré vlastne sú vyslovením poďakovania svojim mecénom. Príkladom je *Formulae*²² (autor dedikuje roku 1560 Michalovi a Františkovi Révaiovi – dielo vyšlo v Bardejove 1578) a *Postilla*²³ („Leonhardus Stöckelius Iunior et reliqui Haeredes Authoris huius Operis“ venujú z Bradejova 30. mája 1596 turčianskemu hlavnému županovi Františkovi Révaiovi a jeho synovi Gabrielovi – dielo vyšlo v Bardejove 1596) Leonarda Stöckela, polemickej spis Eliáša Lániho (ktorý od roku 1597 bol kazateľom v Mošovciach) *Defensio Libertatis Christianae*²⁴ (predhovor adresovaný Petrovi a Františkovi Révaiovi z Mošoviec 1. mája 1599 – dielo vyšlo v Bardejove 1599), smútočné básne Pavla Mala (*Epithalamia*²⁵ – vyšli v Bardejove 1601).

Veľký význam na pozdvihnutí vzdelanostnej úrovne zohrávala zaiste i knižnica Révaiovcov, pretože už v období humanizmu vlastnili na tú dobu pomerne rozsiahlu knižnicu. Za zakladateľa knižnice môžeme považovať už Františka I. Révaia, ktorú postupne rozširovali ostatní členovia rodiny. Je totižto nepredstaviteľné, aby napr. Peter Révai, autor historických spisov, nebol vlastnil knihy, ktoré mu pomohli pri napísaní svojich diel, diela historikov, na ktoré sa v nich odvolával, práce Lipsia a tiež diela autorov, pri vydaní ktorých Révaiovcí figurovali ako mecéni. Prvým dokladom o existencii knižnice je dokument z 10. októbra 1651, na základe ktorého Ferdinand III. prikazuje vykonať súpis kníh zo súkromnej knižnice Františka V. Révaia uloženej na Sklabinskom hrade.²⁶ I tento potomok révaiovského rodu patril k vzdelaným mužom krajiny. Po štúdiách na krakovskej univerzite hospodáril na rodinných majetkoch v Turci a pôsobil vo funkcii župana. Pravdepodobne pod vplyvom svojho vzdelania a pod vplyvom rodinnej tradície bola na hrade zhromaždená aj jeho zásluhou knižnica, ktorej súpis vyhotovil Martin Dragovič datovaný 21. októbra 1651.²⁷ Podľa tohto

²⁰ RÉVAI, Peter. *De sacrae coronae Regni Hungariae ortu, virtute, victoria, fortuna*. Viennae Austriae : Excudebat Matthaues Cosmerovius, 1652, 96 l.

²¹ RÉVAI, Peter. *De monarchia et sacra corona Regni Hungariae centuriae septem*. Francofurti : Sumptibus Thomae-Matthiae Götzii, typis Jacobi Lasché, 1659, 165 l.

²² STÖCKEL, Leonard. *Formulae Tractandarum Sacrarum concionum*. Bartphae : excudebat David Guttgesel, 1578. 8°, [266] l.

²³ STÖCKEL, Leonard. *Postilla. Sive Enarrationes Erotomaticae Epistolarum Et Evangeliorum*. Bartphae : Imprimebat David Guttgesel, 1596, 532 l.

²⁴ LÁNI, Eliáš. *Defensio Libertatis Christianae*. Bartphae : [Jakub Klös], 1599, [28], 124 s.

²⁵ MALUS, Pavol. *Epithamia*. Bartphae : Jakub Klös, 1601.

²⁶ SNA, Hodnoverné miesto Turčiansky konvent, Autentický protokol H (1651 – 1652).

²⁷ Súpis knižnice publikoval: MEDŇANSKÝ, Dionýz. Révai Ferencz Szklabinai könyvtára 1654-ben. In *Magyar Könyvszemle*, 1881, s. 336 – 346; v opravenej verzii – *Magyarországi magánkönyvtárak I. 1533 – 1657*. Budapest – Szeged, 1986, s. 157 – 164 (Adattár XVI – XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. 13); potom znovu publikované: FEDERMAYER, Frederik – KUŠNIRÁKOVÁ, Ingrid. Súpis kníh z knižnice turčianskeho župana Františka Révaia z roku 1651. In *Kniha '97 – '98*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2000, s. 333 – 342; ďalej o knižnici pozri tiež KOMOROVÁ, Klára. Rodinná knižnica Révaiovcov na Sklabinskom hrade. In *Modrá krv, tlačiarenská čerň. Šľachtické knižnice 1500 – 1700*. Zost. Klára Komorová.

súpisu bolo v knižnici 321 kníh. Väčšina kníh bola teologického obsahu – viaceré vydania Biblie, medzi iným i v maďarskom jazyku, scholastické výklady Alberta Veľkého a Tomáša Akvinského, diela starovekých cirkevných spisovateľov – Epifania, sv. Hieronyma, sv. Augustína, ďalej dielo Petra Lombardského *Libri quatuor sententiarum*, ktoré v stredoveku bolo najrozšírenejšou teologickou príručkou, postila v nemčine, spis Pelbarta z Temešváru o Panne Márii, ostrihomský breviár. V knižnici sa tiež nachádzal spis Petra Pázmaňa (Pázmány). Nakoľko Révaiovci boli prívržencami reformácie nechýbali tu ani diela Martina Luthera, Filipa Melanchthona. To, že už František I. Révai bol asi vzdelaný v oblasti práva a svojich synov poslal na padovskú univerzitu študovať právo, dokladajú tiež viaceré spisy právnického obsahu – nachádzali sa tu diela z oblasti rímskeho práva, Justinianove právne normy, Verböciho *Tripartitum*, rôzne dekréty a právne nariadenia a za pozornosť stojí menovať *Práva a zřízení zemské Království Českého*. K základom humanistického vzdelania patrila znalosť histórie. Toto odvetvie bolo v knižnici zastúpené mnohými dielami, z ktorých spomenieme aspoň identifikovateľné – antickí historici Herodotos a Thukidides, Tacitus, Sallustius. Tiež to boli spisy zachytávajúce životopisy osobností Rímskej ríše, rôzne anály, kroniky, histórie vojen, dejiny Osmanskej ríše, nemeckých krajín, práce popredného talianskeho humanistu, historika Paola Giovia, štatúty poľského kráľovstva, židovské dejiny od Jozefa Flavia, poľské dejiny Martina Kromera. V knižnici dejiny Uhorska boli zastúpené dielom Bonfiniho, čo dokladuje zápis „*Antonij Bonfinij rerum hungaricar decades quatuor*“, pravdepodobne české dejiny Jana Dubravia. Tiež sa v knižnici nachádzal spis Martina Rakovského, známeho turčianskeho humanistu, ktorého zápis diela v zozname znel „*De magistratu politico*“. V diele Petra Révaia nachádzame viaceré odkazy na spisy Macchiavelliho – dokladom, že dielo bolo v knižnici je zápis „*Machiavellus de Republica*“, na spisy Lipsia – dokladom sú zápisy v zozname knižnice „*Justi Lipsij Centuriae*“, „*Justi Lipsi politicor*“. Z ostatných vedných odborov by sme spomenuli geografiu, ktorá v tejto knižnici bola prezentovaná obľúbenou geografickou príručkou Sebastiana Münstera *Cosmographia universalis*, dielom *Orbis terrae*. Z antickej rímskej spisby by sme spomenuli autorov ako je Cicero, Seneca, Horatius, Livius, Tacitus a i. V knižnici bola hojne zastúpená učebnicová literatúra, ktorá zaiste sa využívala členmi rodiny počas štúdií – boli to učebnice gréckej a latinskej gramatiky, rétoriky, štylistiky, aritmetiky. Z diel nehumanitnej oblasti spomenieme aspoň bližšie neidentifikovateľné dielo *Arzneypuch* a meno anglického matematika z 13. storočia Johna Holywooda, ktorý bol i známym vedcom v oblasti astronómie.

Jednotliví členovia rodiny, ako sme to už aj vyššie spomínali, boli v úzkom prepojení s viacerými vzdelancami domácimi i zahraničnými. Dokladom toho, že si Révaiovci vymieňali, resp. darovali knihy s viacerými osobnosťami, sú posesorské a provenienčné

záznamy priamo v knihách, ktoré sa z ich knižnice zachovali. Tak, ako mnohé knižnice minulosti, ani Révaiovská knižnica sa nezachovala na pôvodnom mieste svojho vzniku, ale počas stáročí sa jej fondy roztratil a knihy z nej nachádzame vo viacerých domácich i zahraničných knižniciach. Na tomto mieste by sme spomenuli aspoň niektoré zaujímavé tlače, ktoré sa nám počas heuristických prác v zahraničných i domácich knižniciach podarilo nájsť: *Corpus juris civilis* (Lyon 1548) a *Corpus juris canonici* (Lyon 1548) dokladujú rukopisnými zápismi (*Zachars Mossoczij Eppus Tinninien. habet a Mag^{co} dño Michaele Rhewajj Comite Thuroceñ. et Caesareo Consiliario. I. Maij 1577; Zacharias Mossoczij, Eppūs Tinninieñ A Genso et Magco dño Michaele Rewajj, Comite Comttus Turoceñ et Consil S. C Mattis D. accipi*), že obe sa dostali do knižnice znamenitého humanistického vzdelanca, naposledy nitrianskeho biskupa Zachariáša Mošovského, ktorý pochádzal z Mošoviec – z panstva Révaiovcov. Už to, že obe knihy Mošovskému venoval Michal Révai dosvedčuje, že už v tom čase v rodine musela existovať asi väčšia knižnica. Dielo kanonického práva sa pravdepodobne navrátilo k Révaiovcom, pretože kniha obsahuje aj ďalší posesorský záznam (*Mihj autem Stephano Rewaj, dono datus in Festo Sancti Stephani Regis, a Splis. ac Magn Dño Francisco Reuaj Parenti meo delectissimo in perpetuas suj memorias Anno 1640 die supra Festiuitate Diui Stephani Hungar Regis*), ktorý vypovedá, že Štefan Révai dostal knihu od svojho otca Františka roku 1640. Pravdepodobne sa jedná o syna Františka V., majiteľa knižnice, ku ktorému už máme doklady. V rámci heuristiky sme našli viaceré knihy s posesorskými zápismi ďalších členov rodiny: napr. latinská biblia vytlačená roku 1485 v Norimbergu nesie rukopisný zápis Františka V. Révaia z roku 1629 (pravdepodobne v zázname bola zapísaná „*Sacra Biblia*“), 2. časť *Summa theologica* Tomáša Akvinského vydaná v Norimbergu v roku 1496 pri explicite má záznam „*Bernardus Sartorius magister atrium et philosophiae...*“, v ktorom je poznamenané, že tento Sartorius je concionatorom Františka Révaia mladšieho v Priekope (je to časť Martina, ktorá patrila do Révaiovského domínia) s rokom 1619. Zároveň kniha obsahuje ďalší zápis „*Sum Stephani de Reva et Amicorum ejus*“ – pravdepodobne sa jedná o syna Františka V. Révaia. Tlač bola v zázname zapísaná „*Primae secundae partis summae Theologie de Aquino*“. Dokladom knižnice sú i viaceré tlače 16. storočia, ktoré sa nachádzajú vo fondoch niektorých slovenských i maďarských knižníc, ktoré provenienčnými a posesorskými záznamami poukazujú na príslušnosť kníh do Révaiovskej knižnice a na jednotlivých členov rodiny. Ako príklad by sme uviedli súborné vydanie diela Ovidia (Basilej 1543), v ktorom je rukopisný záznam pravdepodobne Františka V. Révaia a v knihe je aj viacero záznamov členov šľachtickej rodiny Berényiovcov z Novohradskej stolice. Ako posledného člena rodu Révaiovcov a kníh, ktoré nesú jeho vlepené tlačené exlibrisy (*Familiae CC de Reva Dono Ioannis C. De Reva Can. Scep. 1779*) spomenieme Jána Antona Révaia (1748 – 1806), vnuka Františka V. Révaia, ktorý už bol katolíkom a pôsobil ako spišský kanonik. S jeho posesorským znakom sa nám len v Slovenskej národnej knižnici zachovalo 7 tlačí: Bartolo de Sassferrato: Opera (Basilej,

1588 – 9, 3. a 4. zväzok); Cicero, Marcus Tullius: De officiis (Rím, 1600); Gregore, Pierre: Libri philosophici (Štrasburg, 1558); Schönwetter, Johann Theobald: Observationes et decisiones aureae (Frankfurt, 1598); Plutarchos: Vitae (Basilej, 1554) ; Selectae quaestiones juris variae (Kolín, 1570).

Na základe načrtnutého môžeme skonštatovať, že Révaiovci nepatrili len k popredným turčianskym šľachtickým rodom, ktorí po celé generácie podporovali vzdelánie na svojich panstvách, ale v rámci celého Uhorska sa výraznou mierou podieľali na kultúrnom povznesení krajiny.